

WWW.BLICNEWS.COM

BLIC

• broj 90
• 26. septembar 2001.
• cena 40 dinara

Politika Ekonomija Svet Kultura Život Sport

**Zbog čega je Dinkić
optužen za protekciju**

Seks na poslu: za i protiv

1,5DM Crna Gora; 1,5KM BiH; 60DEN Makedonija; 4,90 DEM (2.50 EUR) BRD

Šekspirova sestra

Samo su u muzici i filozofiji žene ostavile tako providan trag kao u dramskoj literaturi - tu ih ima, ako ih uopšte ima, najmanje. U komponovanju muzike i komponovanju filozofskih sistema istorija ženskog stvaralaštva gotovo da nema nikakvog uporišta. Nema u ovom pogledu jednakosti ni među književnim rodovima jer situacija u prozi i poeziji ni izdaleka nije takva kakva je u drami. Kada je o drami reč, nema ni Eshilove prijateljice, ni Kornejeve družbenice, ni Molijerove učenice, ni tetke Kalderonove, a da i ne govorimo o nekom ženskom biću stvaralački bliskom Čehovu, Strindbergu i Brehtu, čak ni Pirandelu, Beketu i Jonesku. Naprosto ih nema. Zato toliko i nedostaju.

Doduše, neke neobične okolnosti nagnale su maštovit profesorski svet da zaokupi svoju pažnju stvarajući utvaru koja se predstavlja ni manje ni više nego kao Šekspirova sestra. Njoj bi se, navodno, pripisale mnoge zasluge sabrane i uknjižene na Šekspirov književni račun. To je duhovitije nego optuživati Bejkona da je potajno pisao Šekspirove drame ili najvećeg dramskog stvaraoca pretvarati u anonimnog glumca koji je poslužio kao maska za skup različitih stvaralaca, ali ipak - sestra?

Tako bi se Šekspirova sestra, i mnogo kasnije Ničeova, pojavile kao najskandalozniji likovi kulturne istorije.

Ako stvar ovako stoji u svetskoj literaturi kakvom je mi danas poznamo i na koju najčešće i mislimo kada kažemo književnost, teško bi bilo verovati da će srpska književnost pokazati neke drugačije rezultate. Gledajući u prošlost, koliko god ona u slučaju naše književnosti

Biljana Srbljanović je na velika vrata pozorišta i na mala vrata književnosti stigla u samo središte događaja. I sada je pitanje šta se tu (još) može dogoditi, jer epoha koja je za nama, upravo kao i epoha koja je pred nama, traži svoj šekspirovski, čehovljevski, beketovski, i ini izraz. Dosta je kćeri i sestara, vreme je za žene. To je izazov za Biljanu Srbljanović

**Dramski izraz
Biljane
Srbljanović nije
samo dramski
efektan nego je
i književno
delotvoran**

bila plitka, slika kakva je oartana u prethodnim redovima se ponavlja. No, ako se malo bolje zagledamo u doba potkraj prošlog veka, onda stvari stoje dosta drugačije. Pre svega, dramski opus Vide Ognjenović i te kako je obeležio repertoare srpskih pozorišta, a tu su onda i Milica Novković, Deana Lesković i Jelica Zupanc, te Svetlana Velmarić Janković.

U tom i takvom ambijentu dogodilo se do sada nezabeleženo čudo da je jedna doskorašnja devojčica, nestašna i slobodna na jeziku, počela da piše drame i naišla na prijem kakav nije zapamćen. Ne samo da su predstave imale uspeha - i to koliko uspeha - nego su drame preskočile jezičke barijere i tako se rasule svud po zapadnom svetu da o njima i o njihovom prijemu valja sa posebnom ozbiljnošću razmisliti. Reč je, naravno da je to lako pogoditi, o dramama Biljane Srbljanović.

Dakle, kakve su drame Biljane Srbljanović? Jer, jedno je uspeh predstave u teatru, koji obuhvata toliko zajedničkog truda koji će pisac ovih redova prepustiti pozorišnim kolegama, a drugo je pitanje kakve su same drame. Tu u ovom času suočavanja mogla bi i sama autorka da oseti zebnju - šta ako su njene drame odlične na sceni, a mnogo manje, ili nimalo takve kada se čita-

ju? Nikome to nije svejedno jer tekst je tekst i, ma koliko bio igriv, ma koliko predstave bile gledane, ma koliko se pozorišni kritičari povoljno o njima izražavali, dramski tekst mora imati književne kvalitete ili je samo pozorišni mehur od sapunice. Ako ih nema, pa sve zasluge odlaze režiseru, glumcima, sceni i ostalom, kakva je uteha dramskom piscu, spisateljici, od svog uspeha, kada to nije pravi, potpuni trijumf stvaralačke imaginacije?

Nema pisca drame koji ne sanja da bude Šekspir, ili Šekspirka, sve drugo je laž. Koliko god se pozorišni svet mrštio i ljutio kada je reč o književnoj kritici dramske literature, stalno ponavljajući kako se ona ne može i ne sme čitati izvan scenskog konteksta, svakome je savršeno jasno da se razmišljanje o antičkoj drami, Šekspiru, Molijeru i Čehovu i ostalim ovde pominjanim ili nepominjanim dramskim velikanima ne može svesti na pitanje postavljanja na scenu i pretvaranja u predstave. Bilo bi to savršeno ograničeno. Da li bismo smatrali iole obrazovanim čoveka koji nijednu od drama ovih autora nije pročitao, nego ih je samo gledao na pozorišnim scenama? Napokon,

pre nego što se i mogu uopšte naći u pozorištu one moraju biti čitane.

Upravo zbog svega toga već godinama (neuspešno) pokušavam da i u srpskoj književnosti skrenem pažnju na obavezu čitanja dramske literature i njenog praćenja. Ali su književni kritičari i istoričari po pravilu nemi, a pozorišni svet od ove obaveze beži kao đavo od krsta - pa je rezultat da je o savkovrnom ačanju i keženju toliko pohvala izgovoreno da se stiglo dotle da čak i neki dobri glumci imaju muka da shvate i izgovore dramski tekst. Nivo književnog uma vidi se kada treba izgovoriti stihove, gde se umeće velike većine glumaca svodi na nekontrolisane prome-

ne intonacije. I sada, dok autor(ka) možda sve više zebe šta joj se sprema u ovom tekstu, i šta će o njenom dramskom književnom delu reći poslovično oštar i slabo uzdržan književni kritičar, valja podsetiti na intrigu koja je odmah posle njene prve predstave krenula da se kao nezaustavljivi trač širi, toliko da je i ona sama umela da se pomalo ogradi od većih književnih pretenzija.

Reč koja je posle „Beogradske trilogije“ pratila njeno pisanje upravo je isticala razliku između predstava i dramskih dela. Otprilike, nisu to tekstovi za književne sladokusce, nego prave dramske provokacije u duhu vremena u kojem živimo. Zbilja, osnovna odlika drama Biljane Srbljanović jeste da su one svojevrsna dramska rezonancija savremenog života. Scene emigrantskih proslava u „Beogradskoj trilogiji“ ili studije savremenog života u „Porodičnim pričama“, dramama koje su je učinile slavnom, zaista su pravo skeniranje užasa koji je na kraju prošlog veka postao stalni deo naše svakodnevne. Njene drame nas, prema tome, pogađaju kao neka vrsta pronicljive reminiscencije na savremenost koja se, kao i u svakoj psihotičnoj reakciji, potiskuje.

Biljana Srbljanović govori ono što mi sami sebi prećutujemo. Zato je njena kolumnistička, komentarska delatnost postala sastavni deo stvaralačkog nastupa. Ne samo što je svojim kritikizmom pogađala i remetila volju za prećutivanjem ili aficirala potencijalne gledaoce da se suoče sa neugodnim, mračnim, poremećenim - skandal govora je neodoljiva draž - već je svekoliko njeno govorjenje jedan takav stvaralački ispad. Biljana Srbljanović je u dramama ispitivala raskol bliskosti i straha, intime i užasa, kao što je u svojim komentarima isticala granicu javnog mnjenja i javne obmane. Ali, ako su njeni dramski tekstovi napisani tako da

izrazom odslikavaju scenu javne poremećenosti i njene posledice, krhke i porodne karaktere u kojima se gotovo nikakva metafizička drama ne odigrava, u kojima se ne rasvetljava suština čovekovog suočavanja sa sobom i svetom u kojem živi, već se otvaraju pukotine u kojima mami poremećenost, da li to dopušta oblikovanje najviših književnih kvaliteta, ili barem onih koji bi bili u rangi uspeha njenih pred-

**Čak ni na to što
je knjiga drama
Biljane
Srbljanović
rasprodana za
svega nekoliko
meseci kritika
nije reagovala**

stava? Ili su drame Biljane Srbljanović ovde uspešne kao neko katarzično oslobađanje od nesreće, napora održanja najosnovnije normalnosti, težine izmeštenosti iz sopstvenog života, a napolju jer ih tamo zadovoljava da nas vide u najgorem od svih stanja?

Da li Biljana Srbljanović ima uspeha jer podilazi jednom očekivanju da se na sceni predstavi nesreća, a da se uz to još sačuva neko posttragičko grebuckanje po površini kobi? Da li su uspešne jer su pisane jezikom koji ne zahteva veliko zamišljanje i udublivanje? Da li se o toj stvari o kojoj ona dramski govori može reći i nešto dublje, što ako ne bi bilo u ravni šekspirovske metafizike, ipak bi se moglo pamtiti i citirati, bar kao jedan grobni uzvik? U tome i jeste stvar, da se težina teškog ne analizira nego pokaže - eto gde će se obrađovati pozorišne kolege, ali prerao, jer ovde se ne misli da se nešto pokaže (umesto ispripleveda) na sceni, nego da se pokaže tekstem, a ne onim o čemu tekst govori.

Odričući se samooobrađivanja, dramski izraz Biljane Srbljanović nije samo dramski efekat, nego je i književno delotvoran. Ona nije pronašla replike koje su vredne citiranja i valjda nema nijednog reda u njenim dramama koji će kao takav ostati u istoriji književnosti i kulture, osim onih koji za nekog lingvistu mogu biti svedočanstvo o mestu psovke i sitnih prostakluka u sva-

kodnevnom govoru. U tom smislu bi čitalac poput mene nesumnjivo bio srećniji da je savremenu srpsku dramsku književnost pohodila neka bliža rodaka Šekspirove sestre. Da se neko šekspirovsko čedo obrela u našoj literaturi, bio bi to čitalački događaj vredniji od brojnih odjeka „Hamleta“ kojima je prošarana srpska književnost - iako je čak i to ostalo nedovoljno poznato. Ali nije.

Međutim, čak i ovako zahtevan čitalac kakvim sebe smatra pisac ovih redova pronaći će u dramama Biljane Srbljanović dramski mehanizam koji sasvim zadovoljava književne potrebe. To je onaj mehanizam koji samu stvar o kojoj se govori pretvara u način organizacije dramskog teksta. Ritam scena i slika, preoblikovanje likova i stalno prerađivanje osnovne priče, njeno umnožavanje i izobličavanje, dramski lepak u vidu zamrzavanja ili književna intriga u vidu literarnih poštopalica ostavljenih u duhovitim napomenama koje prate replike, sve su to odlike koje se protežu i do najnovijeg dramskog rukopisa Biljane Srbljanović „Supermarket“. Književna imaginacija na unapred ograničenim, zadatom prostoru, odlično snalaženje u tesnom, uskom, to nadmašivanje oskudice koja pojačava simboličko tkanje drame, sve je to znak književnog uma vrednog poštovanja. Čak i u prozi, to je ipak kao pozorište, nije to ta visoka književnost, je li, u jednom malom obmanjivačkom triku tetralizacije pro-

bija bolja književna kultura i jedno literarno, hermeneutičko htenje koje već sada valja uočiti.

Biljana Srbljanović je svojom prvom dramom odvela naše nesrećnike u svet, dok je svojom najnovijom dramom nesreću sveta stavila pred nas, čineći je utoliko efektivnijom što su simboli istorijske dubine (Crnojević-Carnojević-Švarc) prebrisani, a raskol obrazovanja/humaniteta i tržišta/nasilja ključno pitanje o savremenom životu. Neobjašnjivost i slučaj, najbolja sredstva drame, Biljana Srbljanović bi lako mogla da ukrsti i sa replikama koje

**Ona je svojom
prvom dramom
odvela naše
nesrećnike u
svet, dok je
najnovijom
nesreću sveta
stavila pred nas**

bi same po sebi umele da saopšte ono zbog čega se redovi velike dramske književnosti pamte isto koliko i stihovi, ili sudbine i karakteri likova u prozi. Od autora možda udaljava zazor da li će to današnji, ovdašnji pozorišni milje moći da prihvati, ali mala je korist od brige.

Uspeh ovih drama, prema tome, više je od uspeha. To je književno-istorijska činjenica prvoga reda, čije je neuočavanje stvar nedoučenosti srpske književne kritike. Čak ni na to što je knjiga drama Biljane Srbljanović rasprodana za svega nekoliko meseci, nije ta kritika reagovala. Biljana Srbljanović je na velika vrata

pozorišta i na mala vrata književnosti stigla u samo središte događaja. I sada je pitanje šta se tu (još) može dogoditi, jer epoha koja je za nama, upravo kao i epoha koja je pred nama, traži svoj šekspirovski, čehovljevski, beketovski i ini izraz. Dosta je kćeri i sestara, vreme je za žene. Istorija srpske kulture još čeka da se Sterijini, Nušićevi i Kovačevići likovi zamene nekim novim bićima za koja, nakon što ih drame stvore, stičemo utisak da su tu, u istom nivou realnosti u kojem se i mi sami nalazimo.

To je izazov za Biljanu Srbljanović.

Jer njeni Kića i Mića to još uvek nisu, između ostalog i zato jer ne znaju kako mirišu dvorišta i stare šupe u Gročanskoj ulici, i ne znaju da su najlepše bele trešnje rasle upravo tu, u dvorištu moje bake. Da bi se sudbina odslikala u njima, oni moraju ličiti na one dečake koje neko i danas, kroz starinski up-

letenu žičanu ogradu, može da gleda, a ne samo sažaljeva kao opštu sliku jednog vremena i jedne nesreće. Kako da njihova imena postanu znači raspoznavanja našeg života, kako da nam njihova iskustva budu stvarama i uverljivja od naših sopstvenih, pitanje je sada.

ALEKSANDAR JERKOV